

Invalidiliiton lausunto hallituksen esityksestä sosiaalihuoltolain, vanhuspalvelulain ja asiakasmaksulain muuttamisesta annetun hallituksen esityksen (HE 113/2025 vp) täydentämiseksi

Hallitus on täydentänyt esitystä teknologian hyödyntämisestä sosiaalihuollon palveluista. Perustuslakivaliokunta on kuullut asiantuntijoita useaan otteeseen. Valiokunta edellytti lain tarkkarajaistamista ja muutoksia. Valiokunta korosti, että lakiesitys täydennyksineen pitäisi saada voimaan mahdollisimman pian, sillä sote- hoivapalveluissa on jo käytössä erilaista teknologiaa ilman niitä säätelevää selkeää lainsäädäntöä. Hallitusohjelmaan on kirjattu sosiaalihuollon lakiuudistukset ja niihin liittyvät 50 miljoonan euron säästötavoitteet vuodelle 2027.

Perustuslakivaliokunnan näkemykset versus lain täydennysehdotukset

Perustuslakivaliokunta piti lausunnossa (51/2025) lakiesityksen yleisiä edellytyksiä ja rajoitusperusteita teknologian käytöstä liian yleisinä ja laajoina sekä edellytti täsmällistä, tarkkarajaista lakia sekä muutoksia. Valiokunta arvioi, että osa edellytyksistä on päällekkäisiä ja niitä tulisi eritellä.

Toisessa lausunnossaan (36/2026) perustuslakivaliokunta edellytti, että se, että jotkut kykenevät antamaan suostumuksen ja jotkut eivät, tulee huomioida lakiehdotuksessa. Toisaalta valiokunta piti sääntelyn tavoitetta hyvänä: teknologiaa käytetään hyvään ja toimivaan palveluiden toteuttamiseen. Invalidiliitto tunnistaa, että PeVL: n pykälien muutos- ja täydennysvaatimuksiin on täydennys- ehdotuksessa pyritty vastaamaan ja selkeyttämään lakiesitystä täsmälliseksi ja tarkkarajaiseksi. Ensimmäisestä lakiehdotuksesta puuttunut teknologisen ratkaisun määritelmä on nyt 47§: ä Sen mukaan teknologinen ratkaisu voisi olla asiakkaan sosiaalipalvelun toteuttamisessa käytettävä sähköinen laite, ohjelmisto, palvelu tai järjestelmä.

Hyvä asia on, että säädökseen on nyt kirjattu, että asiakkaiden oikeus inhimilliseen apuun on turvattava, vaikka teknologian käyttö lisääntyisi. Hyvää on myös, että 47§ 2 kohdassa on säädetty siitä, että sosiaalihuollon palveluissa henkilöstön määrän tulee vastata asiakkaiden tarpeita ja asiakkaiden oikeudet inhimilliseen kohtaamiseen ja vuorovaikutuksiin toteutuvat. Kohdassa 3 Keskeiset ehdotukset todetaan, että ”ehdotetulla sääntelyllä pyritään turvaamaan perustuslain 19 §:ssä tarkoitettujen riittävien sosiaali- ja terveyspalvelujen toteutuminen (3 mom.)”. SHL 39 § Asiakassuunnitelmaan viitaten arviointivelvollisuuden kuvataan koskevan myös vammaispalvelulain mukaista asiakasprosessia liittyen teknologisten järjestelmien käyttöönoton arviointiin (47 § ja 47 a § - 47 d §).

Vammaispalvelulain palvelut ovat subjektiivisia oikeuksia ja maksuttomia. Ne kuuluvat perustuslain 19 §:n 1 momentin alaan (”välttämätön huolenpito ihmisarvoisen elämän varmistamiseksi”) eikä lakiesityksessä sanottuun 19 §:n 3 momentin alaan. Sosiaalihuollon asiakasmaksulakiin ollaan

kuitenkin säätämässä 10 c §:n jatkuvasta ja säännöllisestä kotona annettavasta palvelusta perittävistä maksusta ml. turvarannekkeesta, jonka sanotaan lakiesityksessä olevan kiireellistä avun tarvetta ja sosiaalihuoltolain 19 a §:n mukaista kotihoitoa (Lakiesitys kohta 3.3, s. 17.)

Hyvinvointialueet alkavat korvata yöaikaista henkilökohtaista apua maksullisella kotihoidolla ts. turvarannekkeella (kertamaksu ja ylläpitomaksu kuukaudessa). Tästä on jo esimerkkitapaus, jossa fyysisesti vammainen henkilö joutui yöaikaiseen WC-käyntiin soittamaan kotihoidon apuun ja maksamaan siitä kuukausiveloituksen lisäksi kertahinnan. (HS 27.7.2026) Uni joutuu maksamaan 20 euroa yöllisestä vessakäynnistä.

Tilanteessa, jossa asiakas ei ymmärrä tai kykene antamaan suostumustaan teknologisten laitteiden käyttöön osana hänen hoivaansa, PeV pyysi perustelemaan, miksi juuri tätä asiakasta ja minkä hoivan ja hoidon tarpeiden perusteella saa seurata. Täydennysehdotus 47 d §:n 2 momentti: "...voidaan 47 a – 47 c §:ssä tarkoitettuja teknologisia ratkaisuja ottaa käyttöön vain, jos se on yksilöllisesti arvioidun hoidon, huolenpidon tai turvallisuuden turvaamiseksi välttämätöntä ja jos se on oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden."

Ehdotettu lain pykälämuotoilu on Invalidiliiton näkemyksen mukaan liian yleisellä tasolla, eikä välttämätöntä ja oikeassa suhteessa olevaa ole määritelty säännöksessä. Välttämättömyyden käsitettä on kuitenkin määritelty perustelutekstissä esimerkiksi siten, että riittämätön henkilöstö ei voi koskaan olla perusteluna teknologian käytön välttämättömyydelle. Tämä pykälämuotoilu tulisi siirtää säädöstekstiin, jolloin se olisi juridisesti velvoittavaa.

YK:n vammaisoikeuksien sopimus

YK:n vammaissopimusta ei ole lain täydennysesityksessä huomioitu riittävästi, tämä on Invalidiliiton ja useiden muiden vammaisjärjestöjen yhteinen näkemys. Sivulla 21–23 viitataan artiklan 4g velvoitteeseen edistää apuvälineteknologiaa, mutta ei ole huomioitu, että siinä mainitulla teknologialla tarkoitetaan sellaisia henkilökohtaisia apuvälineitä, joiden tarkoitus on lisätä vammaisen henkilön itsenäistä toimimista, eikä häneen käytettävää valvontateknologiaa. Artiklan 25 oikeus terveyteen ja artiklan 26 oikeus kuntoutukseen, sekä yleisiin ihmisoikeuden periaatteisiin mainitaan, mutta niiden sisältöä ei tarkemmin avata.

Vammaisyleissopimuksella perustellaan veloitetta ottaa teknologiaa käyttöön, mutta ei teknologiaa käytettäessä veloitteena suojata yksityisyyttä.

Esityksessä ei ole huomioitu artiklaa 19 Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä, vaikka se linkittyy vahvasti sosiaalipalveluihin. Sama koskee artiklaa 22 yksityisyyden kunnioittaminen, joka estää puuttumasta laittomasti ja mielivaltaisesti vammaisen ihmisen yksityiselämään ("Asuinpaikasta tai -järjestelyistä riippumatta kenenkään vammaisen henkilön yksityisyyteen, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon tai muunlaiseen viestintään...") Lakiesityksestä puuttuvat näiden artikloiden arvioinnit. Invalidiliitto tunnistaa tarpeen tehdä kattava vammaisvaikutusten arviointi (VAVA), jossa arvioitaisiin, mitä vaikutuksia lakiesityksellä on vammaisten ihmisten elämään.

Lakiehdotuksesta ja lain soveltamisalasta on 47 b ja 47 c § on suljettu pois kehitysvammaisten erityishuolto. Esitys perustelee tätä päällekkäisen sääntelyn välttämällä ja sillä, että näiden ryhmien oikeussuoja turvataan erityislainsäädännössä. Sama henkilö voi saada palvelunsa joko erityishuoltona

tai vammaispalvelulain mukaisena asumispalveluna. Erityishuoltolaki suojaa täsmällisemmillä säädösteksteillä, kun väljemmin säädetyt sosiaalihuoltolaki ja vammaispalvelulaki antavat työntekijälle enemmän harkintavaltaa. Suuri osa vammaisista asuu tavallisissa asuintaloissa tai vammaispalvelulain mukaisissa asumispalveluissa, ei erityishuollon asumispalveluissa. Heihin voidaan 47a- 47c § soveltaa täysimääräisesti. Tämä ei ole yhdenvertaista.

Vammaisyleissopimuksen artikla 22 turvaa yksityisyyden kunnioittamisen riippumatta asuinjärjestelystä. Artikla koskee myös heitä, jotka asuvat laitoksessa tai muussa asumisjärjestelyssä. Täydentävässä lakiesityksessä määrittyy, että asiakkaan mielipidettä kuullaan, samoin voidaan kuulla myös hänen etuaan valvovaa henkilöä ja läheisiä (esim. s7). ”Ammattihenkilö arvioi palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä myös palvelun toteuttamisen tavan asiakkaan yksilöllinen tarve huomioiden”. On tarpeen täsmentää, että kyseessä on sosiaalihuollon ammattilainen.

Sivulla 7a on epäselviä ja täsmennettäviä käsitteitä. ”Toisaalta asiakkaalla ei ole myöskään ehdotonta oikeutta vaatia tiettyä palvelua, vaan hyvinvointialue turvaa asiakkaan palvelun kussakin tilanteessa käytettävissä olevien voimavarojensa puitteissa.” Teksti tulisi korjata: ...”asiakkaalla ei ole ehdotonta oikeutta saada tiettyä palvelua. Hyvinvointialue kuitenkin toimii siten, että asiakas saa palvelua, joka tukee hänen arjessa selviämistään”. Aina voi vaatia, sitä ei voi laissa kieltää, mutta toteuttaa ei aina voi.

Virkkeen ”käytettävissä olevien voimavarojen puitteissa” ymmärsivät monet STM: n kuulemiseen osallistuneet sote-ammattilaiset siten, että asiakas voitaisiin jättää ilman palveluja, jos hän ei hyväksyisi sosiaalihuollon ammattihenkilön esittämiä vaihtoehtoja. Asiakasta ei voi jättää heitteille, vailla mitään palveluita, on taloudellinen tilanne hyvinvointialueella mikä tahansa. Tältä osin säädöstä tulisi selkeyttää.

Lakiluonnoksen sivulla 7 oleva teksti koskien sosiaalihuoltolain uudistusta on Invalidiliiton mielestä ongelmallinen, koska sosiaalihuoltolain uudistus on kesken. Lakitekstin laatijoita ja lukijoita haastaa tässä se, että määrittelyissä käytetään sekä nykylainsäädännön mukaista termiä palvelutarpeen arviointi, joka on Invalidiliiton näkemyksen mukaan hyvä ja selkeä, että ehdotusta SHL uudeksi määrittelyksi tuen tarpeen arviointi. Fyysisesti vammaiset henkilöt tarvitsevat pääosin konkreettisia palveluja, kuten henkilökohtaista apua ja kuljetuspalveluita voidakseen olla osallisia eivätkä niinkään tukea, joka uudessa sosiaalihuoltolakiesityksessä määrittyy esimerkiksi keskusteluksi sosiaalihuollon ammattilaisen kanssa.

Invalidiliitto näkee hyvänä, että ehdotukseen on kirjattu asiakkaan oikeus kieltäytyä palvelusta sekä että ”asiakkaalle on selvitettävä, mitkä olisivat vaihtoehtoiset palvelun toteuttamistavat ilman teknologista ratkaisua.” Ehdotukseen on myös lisätty uusi 47d pykälä teknologisten ratkaisujen käyttöönotosta päättämisestä. Lain perustelutekstissä em. pykälän 2 mom. säädetään edellytyksistä ottaa käyttöön teknologinen ratkaisu tilanteessa, jossa asiakkaan mielipidettä ei voida selvittää, tai asiakas ei kykene ymmärtämään teknologisen ratkaisun merkitystä hänen palvelussaan, eikä palvelun vaihtoehtoisia tapoja. Teknologisen ratkaisun käytön olisi oltava yksilöllisesti arvioidun hoidon, huolenpidon tai turvallisuuden turvaamiseksi välttämätöntä. Arviointi tulisi tehdä erikseen asiakkaan

toimintakyvyn, palvelutarpeen ja olosuhteiden perusteella, sekä olla oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Säännös ilmentäisi perusoikeusrajoituksiin sovellettavaa suhteellisuusperiaatetta. Teknologisen ratkaisun käyttö ja käyttöedellytykset perustuisivat pykälässä määriteltyyn välttämättömyys ja suhteellisuusarviointiin, sekä käyttöönottopäätökseen. Invalidiliitto yhtyy Vammaisfoorumin lausuntoedotukseen siitä, että välttämättömyyden reunaehdot tulee siirtää perusteluista säädöstekstiin: arvion on aina perustuttava asiakkaan yksilölliseen tilanteeseen. Henkilöstön vähäisyys ei voisi koskaan olla peruste eikä ratkaisun käytön hyödyllisyys yksinään. PeVL 36/2026 vp:n kohta 17 edellyttää nimenomaisia laissa yksilöityjä edellytyksiä, eikä 47 d §:n 2 momentti sisällä niitä.

Vammaiset ihmiset eivät ole homogeeninen ihmisryhmä, vaan eri-ikäisiä, eri asumismuodoissa yksin tai yhdessä muiden kanssa asuvia ihmisiä. STM: n kuulemistilaisuudessa 18.8. Vanhusasiavaltuutetun toimiston erityisasiantuntija muistutti PeVL: n todenneen, että sääntelyssä tulee huomioida myös, miten muiden kuin asiakkaan perusoikeuksista huolehditaan; tässä esityksessä arviointi jää edelleen puutteelliseksi. VAV: n asiantuntija lausui ”myös perheenjäsenillä on oltava oikeus kieltäytyä teknologisista ratkaisuista kotonaan, ilman että se vaikeuttaa heidän läheisensä palveluiden saantia”. Sama periaate pätee myös vammaisten ihmisten perheisiin ja läheisiin.

Ristiriitaisuuksia

Sosiaalihuoltolain uudistuksessa palvelutarpeen arviointiin ja asiakassuunnitelman tekoon on esitetty velvoittavuuden poistoja/ vähentämisä. SHL: n teknologian käyttöä koskevissa pykäläehdotuksissa asiakassuunnitelman painoarvoa korostetaan, samoin sitä, että suunnitelman tekijällä tulee olla hyvää tuntemusta muusta lainsäädännöstä. Tällainen koulutus on vain sosiaalityöntekijöillä.

Täydentävässä esityksessä sivulla 6 kuvataan voimassa olevaa lainsäädäntöä palvelutarpeen arvioinnista. Sen jälkeen kuvataan valmisteilla olevan sosiaalihuoltolain linjauksia, jossa pykälää on tarkoitus muuttaa niin, että siitä kumottaisiin muun lainsäädännön nojalla määräytyvät sosiaalihuollon asiakkaan asemaan perustuvat oikeudet. Palvelutarpeen arviointia tehtäessä asiakkaalle olisi muutoksesta huolimatta edelleen selvitettävä hänen yleis- ja erityislainsäädäntöön perustuvat oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot palvelujen toteuttamisessa ja niiden vaikutukset asiakaslain, sosiaalihuoltolain 31 §:n ja hallintolain 8 §:n neuvontavelvollisuuden nojalla”. Epäselväksi jää tulisiko jatkossa asiakkaalle, joilla itsellään, tai hänen kodissaan otetaan käyttöön teknologiaa osana hänen saamiaan palveluja kirjata asiakassuunnitelma ja tehdä päätös?

Sosiaalihuollon ammattihenkilöiden työtehtävät ja vastuut vaativat työstämistä

Invalidiliitto kiinnittää huomiota siihen, että meneillään olevat lakimuutokset sekoittavat sosiaalihuollon ammattihenkilöiden työtehtäviä ja vastuita. Tämä on huolestuttava kehityssuunta, joka voi heikentää asiakasturvallisuutta ja vähentää koulutettujen ammattilaisten määrää.

Teknologiset ratkaisut ovat jo käytössä sosiaalihuollon palveluissa. Niiden käytön tarpeen ja sopivuuden arviointi asiakkaan palvelukokonaisuuden osana vaatii lisäkoulutusta niin arvioinnin

tekemisestä, laitteiden/ratkaisujen valinnassa, kuin kirjaamisessa. Näitä seikkoja Invalidiliitto toi esille jo ensimmäisessä lakilausunnossaan tähän lakiehdotukseen.

Asiakasmaksulakiin on liitetty ihmisoikeuksiin liittyvää sääntelyä, mutta se ei riitä. Sekä perustuslakivaliokunta, että täydentävää lakia laatineet STM:n asiantuntijat tunnistavat lausuntotyötä vaikeuttavana ihmisoikeuslainsäädännön puutteellisuuden ja toivovat, että osauudistusten sijaan saataisiin vihdoinkin laadittua selkeä lakikokonaisuus, Invalidiliitto kannattaa tätä lämpimästi.

On hyvä, että hallituksen esityksen täydentämisestä pidettiin 18.8 kuulemistilaisuus. On kuitenkin YK:n vammaisyleissopimuksen vastaista, että yhdellekään vammaisjärjestölle ei ollut kuulemistilaisuudessa annettu kommenttipuheenvuoroa. Teams-keskustelutoiminto oli suljettu ja yleisön puheenvuorot määrittyivät ”kuka ensin kätensä nostaa”- järjestyksessä.

Muistutamme YK:n vammaissoikeussopimuksen 4§ 3 kohdasta, jossa laadittaessa ja toimeenpantaessa lainsäädäntöä, sekä muissa vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa sopimuspuolten tulee neuvotella tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa ja aktiivisesti osallistaa heidät heitä edustavien järjestöjen kautta.

Helsingissä 21.8.2026

Janne Juvakka
toimitusjohtaja

Laura Andersson
johtaja, yhteiskunnallinen vaikuttaminen

Lisätiedot: Ylva Krokfors
sosiaali- ja terveystieteellinen asiantuntija
ylva.krokfors@invalidiliitto.fi